

Ekim 1945

Rıza Tevfik'in Hatıratı

80 yılda neler gördüm?..

Bu kadarcık doğru söyleyişi hiç bir yerde cezalandırmazlar Refik Halid Karay merak etmesin..

2 nci kısım: - 2 -

(Başarılı 1 incede)

Son zamanlarda bana gönderdiği (Ay Dede) leri lezzetle okuyordum, hattâ kendisine, bu son hastalığımdan biraz evvel, rast geldiğim zaman, bazı zoraki tuhafliklara ve soğuk nevalara gazetesinde yer vermemesini dostane ihtar da etmiştim. Sonra da pek ağır hasta düştüğüm için bir şey okuyamadım. Yalnız hastahane de iken isittim ki merhum Ali Kemal hakkında yazdığı hatıralar sırasında, Mek tebi Mülliye den arkadaşım olan bu adama değersizlik isnad ederek bazı şeyler yazmış imiş. Ben bu yazıları daha görmemişim. Fakat her zaman için doğru olan hükümümü burada şimdiden açıklıyorum. Çünkü Refik Halid Ali Kemal merhumu benim kadar bilmez ve bu itibarla onun kabiliyetini takdir edemezdi.

Ali Kemal nasıl adamdı?

Ali Kemal aslen Türk ve galiba Kastamonulu, maruf bir aileden yetişmişti. Ailesi Balıkcı zadelere mensuptu. Şahsen yakışıklı, kuvvetli, kumral açık mavi gözlü, gayet cesur ve cevval bir gençti. Bu sebeple bütün sporlarda herkesten kuvvetli ve ileri idi. Mektebde «Kartal Rıza» demekle meşhurdü. Zira asıl adı ve mahlası (Ali Rıza) idi. Nitekim benimki de öyledir.

Ali Kemal daha Mülliye mektebinde iken fevkalâde giire istidadı ve muhabbetli bir gençti ve şiddetli genç sairlerden madur idi. O vakit arkadaşlarımızdan yüksek sınıflarda bir İbnürreşad, Ali Ferruh, bir de İrfan bey vardı. Bunların üçünü de İstade Ekrem merhum arkadaşlarımızın önünde açtıkça methederdi.

Ali Kemal merhumun şairlerinden hele bir tanesi vardı ki onu herkes beğenirdi. Gayet orijinal ve hâkimane şu beyit ile başlar:

Nedir bu hikmet-i garra ki pişinde feve feve

Ve türlü türlü inkılâb dalgalarının birbirini kovalamasını tasvir eder.

Zaten (Kemal) ismini alması Namık Kemal merhuma son derece meftun olmasından ileri gelmiştir. Siyasî felsefeye de pek meraklı idi ve ben bugün itiraf ediyorum ki, en evvel bir çok mühim siyasî risaleleri ben onun elinden alıp okudum.

İhtilâli mektebi

O zamanlarda Fransada, meşhur ihtilâli ve Cumhuriyetçilerin hal tercemeleriyle siyasî fikirlerinden bahseden küçük kutada risaleler intişar ederdi. Ali Kemal, her tehlikeyi göze alarak, bu risaleleri satın alır, mektebe getirir, Fransızca'yı iyi bildiği için okur, arkadaşlarını da uyandırmak maksadıyla, bunları dağıtır, onlardan hararetle bahsedirdi. Ben en evvel (Gambetta) nin, (Jül Favre) nin, (Klemanso) nun, (Jül Simon) un (Jül Femi) nin hal tercemelerini merhumun elinden aldım, okudum.

Ali Kemal bir çok defalar sırf hürriyetperverliği yüzünden mektebde cezalar görmüş, tazyiklere maruz kalmıştı. Şimdi böyle bir adama cahildir, değersizdir demek bilemem ne dereceye kadar haklı bir isnad olur.

Ben, Ali Kemal merhumun siyasî batılarından burada bah-

sedecek değilim. Çünkü yeri değildir ve sözü uzatmak istemem. Yoksa ben ona bu hatıraları ihtar ile bir hayli çıkışmış ve hattâ «Peyami Sabah» ma pek uzun ve edebî makaleler yazmakta bulunduğum sırada bile başmakalesinden başka gazetesinde «Peyami-ı Eyyam» başlığı altında yazdığı fıkra sütununda, benim ihtarlarımı işaretle şikâyetlerde bulunmuştu.

Bunları yazmaktan maksadım Refik Halid'in (Ay Dede) sine kalemini daha hakşınasına yürütmesini, kendi hesabına ve menfaatine, temenni etmekten ibarettir. Bu kadarcık doğru söyleyişi hiç bir yerde cezalandırmazlar, merak etmesin.

Bu bahsi de burada bırakıp hatıratı silsilemizi ikmal için bazı mühim adamlar hakkında da şahsi tetkikatımın hülâsasını bildiriyim.

(Devamı yarın)

Rıza Tevfik anlatıyor

“Biraz da Ben Konuşayım,”

“Bizi Fransaya götürecek olan Fransanın Demokrası zırhlısı köhne bir gemi idi. Muayyen günde yola çıkmışdık,,

— 18 —

Piyer Lotinin bir mektubu

Nitekim bu müşahedemi teyid eder bir vesika da elimdedir bu vesika bana meşhur (Piyer Loti) nin göndermiş olduğu bir teşekkür mektubudur. Büyük Fransız edibi Türklerle sarahaten yardım ettiği için bizim hükümet kendisine Darülfünunun edebiyat ve felsefe şubesinden bir (diplom donör) gönderilmesine karar vermiş ve ben de o zaman o şubenin rektörü olduğum için bu diplomayı bizzat kaleme almış ve imza etmişim. Bu sıralarda simdiki Hariciye Vekili muhterem Necmeddin Sadak bey sosyoloji hocası idi. Köprülüzade Fuad bey de Türkiyat profesörü idi ve bu beyler diplomanın yazılması sırasında divanda hazır bulunuyorlardı. İşte bu diplomaya terdif ettiğim hususî mektuba cevab olarak (Piyer Loti) nin gönderdiği Nisan 1919 tarihli mektub şudur:

«Duayyen» Efendi

«Istanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi tarafından bana lütfen tefviz edilen şeref beni derinden mütehasşis etti. Ben bu unvanı bütün kalbimle kabul eder ve sizden ve bütün fakülte âzasından en iyi şükran hislerimin lütfen kabul buyurmalarını rica ederim.

«Ben sizin vatanınız için —kendi vatanım imiş gibi— mücadele ediyorum. Fakat düşmanlarınız ordular teşkil ediyor ve maatteessüf insafa getirilemeyecek tarafdarlıklarla çarpışıyorum. Maahaza şunu size söylemek isterim ki Müslümanlar aleyhine âkurane saldıran Fransa değildir, ismini size söylemek hakkımı haiz olmadığım başka bir devlettir. Fakat siz bunu şübhesiz tahmin edersiniz.

«İhtiramatımı ve minnetdarlığımı kabul buyurmanızı rica ederim Duayyen efendi.»

Sizin pek sadık dostunuz

Piyer Loti

«Hamis — Benim bu teşekkürnamemin size vâsıl olamaması ihtimalinden o kadar korkuyorum ki mektubumu aldığınızı bir iki kelime ile bana ihbar buyurmanızı ricaya ictisar ediyorum.»

Bu mektubun aşkı bende mah fuzdur. Metin aynen terceme edilmiştir. İstiyen görebilir.

Hazırlıksız bir gidış

İşte biz Parise dâvet olunduğumuz sıralarda Fransızlarla İngilizler arasındaki bu geçimsizlik, esbabı ile beraber, bençe lâyıkile malûm idi. Biz heyeti murahhasaya eski sadrazam Tevfik paşa merhumu da almak istiyorduk ve kendisini dâvet ettik. İngilizler bu ihtiyar vezirin zihnini biraz geldiler ve kendisi hasta olduğunu

bahane ederek bir hafta sonra bize mülâki olacağı haberini gönderdi. O zamanın hükümetine riyaset eden Ferid paşa olduğu ve bu dâvetname ancak kendisine gönderilmiş bulunduğu için biz Tevfik paşayı beklemekte bir fayda ve lüzum görmedik, dâvet edildiğimiz gün Parise yetişmek için hemen yola çıktık.

Bizi Fransaya götürecek olan Fransanın (Demokrası) zırhlısı eski ve köhne bir harb gemisi idi. Heyet sadrazam Damad Ferid paşa, Maliye Nazırı Tevfik bey, o vakit Paris sefirimiz olan (Berne) elçisi R. Halls bey ve benden mürekkebdî. Ayrıca da bir kitabet heyeti vardı ve bu kâtiblerin başında da Şevki bey bulunuyordu.

Gemide mihmandar olarak fakatimizde pek nâzik bir Fransız yüzbaşısı vardı. Bu nâzik adam pek münis ve ülfetperver olduğu halde çok defa gemide görünmez ve nazardan kaybolurdu. O esnada Damad Ferid paşa da bulunamaz olurdu.

Ben bir taraftan düşünüyordum ki Fransanın dâvetine alelacele icabet ettik fakat onlar meclisinde ne söyleyeceğimize hiç bir şey hazırlamadan gidiyoruz. Şübhesiz ki orada irticalen bir nutuk söyleyip de bu kadar muğlak ve mu'dil meseleler hakkında bütün dünya diplomatlarını ve galib devletler mümessillerini susturamayız. Nihayet Marsilyaya gelinceye kadar bir şeyler hazırlamalıyız...

(Devamsı var)

276.502.2

276.502.2

Rıza Tevfik anlatıyor

Biraz da ben konuşayım,,

Şûrai Saltanatın Padişah tarafından açılmasına sıra gelince azadan başka herkes salonu terketmişti

İçtima salonu

Şûrayı Saltanat ittihaz olunan salon geniş üç kısımdan ibaretti. Yan kısımlar ikişer mermer sütunla ortadaki büyük parçadan tefrik edilmişti. İki kanatlı kapıdan dahil olduğun zaman kapıya mukabil Hindkâri bir paravana kenarından geçilerek salona giriliyordu. Salonun ortasındaki büyük âvize altında yuvarlak bir masa bulu-

nuyordu. Girilen kapının tam karşısında diğer salona açılan kapalı üç kapıdan ortadaki büyük kapının önüne riyasete mahsus masa vaz edilmiş bulunuyordu. Salonun sağ kısmı ikiye ayrılarak mensubini askeriyeye sol taraftaki kısım da aynı suretle taksim edilerek vükelâ, süfera, mazûinle ilmiye mensubinine tahsis kılınmıştı.

(Devamı Sa. 5. Sü. 1 de)

No 276.502.3
Kütüphanesi Arşivi

TDV İSAM

17 Eylül 1948

Rıza Tevfik anlatıyor

“Biraz da Ben Konuşayım,,

Şûrai Saltanatın Padişah tarafından açılmasına sıra gelince azadan başka herkes salonu terketmişti

— 40 —

(Baştarafı 1 incide)

Orta kısımda yanı makâmı riyasetin sol ve sağ taraflarında âyân âzası, karşısında da matbuat ve kısmen yan taraflar da Darülfünun, firakı siyasiye heyetler ahzı mevki eylemiş bu lunuyorlardı. Zabıt kâtibleri salon kapısının sol tarafındaki köşede ifayı vazife ediyörlerdi.

Söz alacaklar

Mukarreratı müttehede mucibince, iradı kelâm edeceklerin esamisi alelûsul celseye ibtidardan evvel kaydedilmek üzere yaver paşa tarafından program dairesinde heyet heyet soruldu ve kaydedildi. Vükelâ, âyân ve süfera bu kayda dahil olmadıklarından muhtelif heyetler namına söz alanlar zevatı atiyeden ibarettir:

Darülfünun namına Salâhaddin bey, Baro namına Celâleddin Arif bey, matbuat namına Sermuharrimiz Velid ve İstiklâl sermuharriri Rauf Ahmed beyler Darülhilâfetülaliyyeden Hamdi, Trabzon heyeti namına Ömer Fevzi, millî kongre namına Hüsnü, Hürriyet ve İtilâf Fırkası namına miralay Sadık, Adana cemiyeti namına Cenânî, Millî ahardan Refii beyler söz almışlardır.

Program

Meclisin sureti teşekkülüne dair tanzim olunan programın nevadı esasîyesini bervevhizir derceyliyoruz:

Sarayı hümâyunda in'ikad edecek meclis sırf istişari bir mahiyette olup hüzzarn vaziyeti hazıra hakkında ittihazı muktazi tedabire dair efkâr ve mütaaleatına kesbi ittıla ile tenvir edecektir. Meclis taraftı eşref hazreti padişahiden küsad buvrula caktır.

Meclisin küsadını müteakib sadrâzam paşa hazretleri tarafından vaziyeti hazıra hakkında malûmat ita olunacaktır. Her heyetten yalnız bir zat iradı kelâm hakkını haizdir. Âyânî kiram ile ma'zulün vükelâ ve süfera bu kaideden müstesnadır.

Darülfünundan ve matbuat cemiyetinden ikişer zat iradı kelâm edebilirler. Söz söylemeği arzu eden zevat esamisini meclisin küsadından evvel kaydet-tirmek şartile hakkı kelâmî haziz olacak ve hüsnü cereyanı müzakerata memur iki zattan birinin ihtarile taraftı sadaretpena biden sıra gelene söz verilecektir.

Meclisi âlide vuku bulacak beyanat meclisi umumî zabıt kâtibleri tarafından zabtolunacaktır. İradı kelâm için şeraiti âtiyeye riayet lâbiddir:

Evvelâ: Bugünkü vaziyetin esbabı ve alel mukaddemesinden bahis olunmıyarak yalnız çarei ıslahına hasrı kelâm ile mevzuubahis olan hali hazır hududundan harice çıkılmaması.

Saniyen: Söz söyliyecek zevat tarafından makâmı riyasete hitab edilip yekdiğerile muhavere ve münakasadan ihtiraz edilmemesi.

Salisen: Akvam ve anasır ve eşhas hakkında muhal hürmet tabirat ve istimalinden tevakkî edilerek hiç bir sebeble sadeden harice çıkılmaması sureti mahsusa ve kat'iyede hüzzarı kiramdan rica olunur.

Rabian: Müddeti kelâm azâmî on beş dakika olduğunun nazarı dikkate alınması ayrıca mütemennadır.

Heyeti vükelâca bir güne mü talea irad olunmayıp yalnız beyanatı vâkıa istima' olunacaktır.

(Devam edecek)

278.502.4

278.502.4

Rıza Tevfik anlatıyor

Biraz da ben konuşayım,

Padişah salonu terkettikten sonra
riyasete Damad Ferid Paşa gelmişti

Meclisin küşadı

Söz istiyen zevatın esamisi kaydedilirken sadrâzam Ferid paşa meclise dahil oldu ve riyaset mevkiini işgal eyledi. Artık meclis zâtı şahane tarafından küşad buyrulacağından âzâdan gayrı zevat salonu terkettiler. Müteakiben zâtı hazreti padişahi veliahd Abdülhamid efendi

hazretleri ile birlikte salona teşrif buyurdular ve beyanatı atıyei melûkâne ile meclisi küşad eylediler:

Beyanatı melûkâne

«Vaziyeti hazırai devletten dolayı vükelâyı devlet ve âyânı kıram mütehâyizanı buraya dâvet ettik. Devleti Osmaniye mi-
(Devamı Sa. 5. Sü. 1 de)

No

272.502.5

Kütüphanesi Arşivi

TDV İSAM

12 Eylül 1914

Rıza Tevrik anlatıyor

“Biraz da Ben Konuşayım,,

Padişah salonu terkettikten sonra
riyaset mevkiini Damad Ferid
Paşa işgal etmişti

— 41 —

(Baştarafı 1 incide)

zin duçar olduğu müşkilât hakkında âcilen lâzım gelen tedabiri ittihaz etmek ve hüzzarı kiranın her birerlerinin lâyhı hatırlamak fikirlerini ve reyî mütalealarını beyan etmeleri itibarıyla bu içtimai müteyemmen ve mes'ud addediyorum. Bu meclisi hamlemiz hakkında bazı baisesi intibah ve hidayet buyurmasını cenabı vahibilâ'taya hazretlerinden niyaz ederim. Riyaseti sadrazam paşaya havale eyledim.»

Zatı şahane salonu terkettikten sonra sadrazam paşa riyaset mevkiini işgal ve atideki işahatı kıraet eyledi:

Sadrâzam paşanın izahatı

2 Ağustos 1914 tarihile Devleti Osmaniye ve Almanya arasında İstanbulda aktedilmiş olan tedafii ittifak bir takım safahattan geçerek muahedatı muntazama ile tecavüzi bir hale inkılâb etmiş ve 17 - 30 teşrinievvel 1914 tarihinde devleti harbi umumiye sevk ve teşrik eylemişti. Beş seneye karib bir müddet devam eden bu harbi hail safahatı cümleye malûm olduktan maada bu meclisi âlide maziden ve vukuatı ahirenin sevaik ve avamîlinden bahsetmek ittihaz edilen programa muhalif olduğundan ifadatım yalnız hal ve istikbale aid olacaktır.

30 Teşrinievvel 1918 tarihinde imza edilen mütarekenameyi müzakeratı sulhiye yakınından takib etmek lâzım gelirken muharib milletler arasında kadim ve mütearif olan bu teamüle rağmen yedi aydan beri hali sulhe el'an avdet edilemedi. Malûmu âlileri olduğu üzere harbi ahir müvazenei âlemi külliyyen ihlâl ettiğinden Pariste Amerika reisicumhuru hazretlerinin iştirâkile düveli müttefikayı itilâfiye erkânı mühimmesinden müteşekkil konferansın deruhte edilen mesaili şitanın tedkiki zamanı medide mütevakkıf idi. Zümreyi mağlûbiyeden Almanya ve Avusturyanın hal ve va-

ziyetinin tayini tahakkuk edeceğinden bu müddette mesaimiz Milleti Osmaniye'nin muhibbi kadimi ve müttefiki olan iki muazzam millet aleyhine ilân ve kerhen sevk edildiği muharebeden asla mes'ul olmadığını ve küçük milletlerden bazı âzamız tarafından Avrupa pahitolarından kemali meharetle aleyhimizde tasni' edilip kanun her taraf ta ifham ve ilâmina sarfi mesai edildi. Ve mütarekeyi müteakib Avrupada aleyhimize makalâtı gedide nesreden gazetelere karşı lehimizde idaref lisan eder. Matbuat husule geldi İstanbulda bulunan mümessili siyasilere münasebatımız hali sulhte bulunmadığımızı rağmen gündüne kesbi salâh ederek millî müttehidine arasında cari olduğu üzere bir hürmet ve nezaketi müteakile vadisinde devam etmiş vefkata hiç bir vakit bu muhterem ricali siyasiye eenebiye tarafından istikbal hakkında ümidbahş bir söz sadir olmayarak kendilerinin burada yalnız Paris konferansı mukarreratını icraya memur olduklarını beyanda daim bulunmaları sebebiyle istikbalin vehameti muhtemelesinden mütevahhiş olduğu halde mala mal alâm ve fakat sadir olacak sulhün milletleri Osmaniye'nin kesbi vuzuh edecek masumiyetine muvafık bir surette mutedil olması beşeriyet dairesinde ibka eylediği -imiz her türlü teşabbüsattan ziyade adaleti ezeliyeden ümid ve intizar eylemekte idik. Vaktaki Mayısın 14 üncü günü sabahı saat on birde İngilterenin fevkalâde murahhası amiral (Veb) hazretleri Nişantaşında mukim olduğu haneye gelerek tercemesi berveçhizir notayı itâ eyledi:

1 — Pariste mün'akid meclisi âliden aldığı emre tevfikân hareket eyliyen ve elyevm İzmir sularında bulunan düveli itilâfiye kuvvei bahriyesi ümerasının en kudemlisi Vis Amiral «Kalturb» tarafından vuku bulan iş'ar üzerine İzmir kalelerinin badema düveli itilâfiye müfreze lerine devr-ü teslim kılınacağını hükümeti seniyeeye ihbar vazifesi ile mükellefim.

2 — Buna tevfikân o emri lâzime ısrar eylemesini hükümeti seniyeeden rica ile kesbi fahr eylerim.

3 — İzmir civarındaki vaziyeti hazıra ve mütarekename ahkâmı iktizasınca bu hareketi işgaliyeye teşebbüs olunduğunu zatı âlilerine ilâveten beyanla aldığım talimat icabındandır.

R. Veb

(Devam edecek)

278.502.6

278.502.6

Rıza Tevfik anlatıyor

Biraz da ben konuşayım,

Damad Ferid Paşa, Şûrayı Saltanatta
İzmirin düşman tarafından işgali
hakkında izahat veriyordu

Şu anî teklif Pariste mahdu-
dülâdet zevatı muhteremeden
müteşekkil konferans tarafın-
dan ittihaz edilen bir karara

müstenid sâdir olan mukarre-
rata kablelvuku ittıla ve hattâ
Avrupa mehafili siyasiyesi için
(Devamı Sa. 5. Sü. 1 de)

13 Eylül 1948

Rıza Tevfik anlatıyor

“Biraz da Ben Konuşayım,,

Damad Ferid Paşa, Şûrayı Salta natta
İzmirin düşman tarafından işgali
hakkında izahat veriyordu

- 42 -

(Baştarafı 1 incede)

dahi muhal olup ancak bir zamandanberi Yunanlıların Bahri-sefid havzasında ve Trakya'da tecavüzatından maada Anadolu'nun nikatı sairesinin dahi bazı düveli itilâfiye asakiri tarafından işgal edilmesi hükûmeti Osmaniyeyi âmik bir endişeye duçar eylediğinden tecavüzatı vâkıa aleyhinde ve esbabı men'inin istihsali hakkında mümessili siyasilere nezdinde teşebbüsâtı daimede bulunmuş olduğu gibi şimdi kiraet eylediğim amiral (Veb) hazretlerinin notasına dahi berveçhiâti cevabı 14 Mayıs'ta gece saat on raddelelerinde İngiltere sefaretinde tevdi eylemiş idim. Sadrazam ve Hariciye Nazırı fehmetlü Damad Ferid paşa hazretleri tarafından Dersaadette bulunan düveli itilâfiye fevkalâde komiserlerine irsal olunan cevabî notanın tercemesidir:

Düveli müttefike namına olarak tarafı asilânelerinden tevdi buyurulan 14 Mayıs 1919 tarihli ve 1913 numaralı notada Pa-

ris konferansında İzmir istihkâmatının düveli muazzama asakiri tarafından işgaline dair itihaz olunan karar tebliğ ve işgal talebi mütareke mukavelesininin 7 inci maddesine müstenid bulunduğu ilâveten iş'ar kılınmıştır.

Dündenberi İzmir valisinin tarafına gönderdiği müteaddid telgrafnamelerden notada bildirilen ve yalnız kalelerden ibaret olması lâzım gelen şekli işgalin tadil edildiğini istinbat ediyorum. Filhakika amiral (Kal trop) hazretleri Yunan asakirinin şehire dahil olacağını valiyeye tebliğ eylemiştir. Hükûmeti osmaniye Akdeniz sahilindeki vilâyetimizde halen böyle bir tedbiri muhak gösterecek hiç bir sebep bulunmadığını evvelbeevvel beyan eylemeği vazife addeder. Düveli mutelif mevcudiyetinden bir laha bile şübhe etmediğim takdiri âlileri ve hissiyatı nisfet ve şiaraneleri ik tizasınca hükûmeti Osmayine nin askerimizi tezyid etmek hususundaki iki aydanberi vaki' olan metalibini kabul buyurmuş olsa idiler. Vilâyeti mezkûrede asayiş daha mükemmel bir surette temin edilmiş bulunurdu. Şimdiye kadar cevabsız kalmış olan teklifimiz veçhile silâh altında 70 bin kişi bulundurmamız lâzım gelir iken epice vâsî bir saha dahilinde ve dağınık halde olmak üzere ancak kırk bin mevcud bulunuyor.

Hükûmeti Osmaniye İzmirin kuvvei itilâfiye tarafından işgali hakkındaki Paris konferansı mukarreratına muhalefet etmez. Lâkin bir Yunan işgaline de tav'an muvafakat etmez. Zira Devleti Osmaniye'nin bir cüz'ü gayrı müttefiki olan bir Asya şehrinin ne ırk, ne tarih ne de coğrafya noktai nazarlarından Avrupa Yunanistanla hiç bir alakası yoktur. Eğer hatıratı tarihe bir hak teşkil edebilmiş olsa Bahri-sefid sevahilinin bir çok nikatının da aynı âkibete

273.502.8

Rıza Tevfik anlatıyor

Biraz da ben konuşayım.

Osmanlı hükûmeti, Fransa, İngiltere, İtalya ve Amerikaya birer nota vermişti;

Osmanlı kavmi ki her sürüklen-
diği bir harbi âfetengizin neti-
cesi olarak duçar olduğu felâ-
ketin vus'atı hakkında hiç bir

hayale kapılmamıştır. Fakat O
smanlı kavmini yeis ve neymidi
ye sevk ederek keyfiyet hiç bir
(Devamı Sa. 5. Sü. 1 de)

No

178.502.9

Kütüphanesi Arşivi

TDV İSAM

Rıza Tevfik anlatıyor

“Biraz da Ben Konuşayım,”
Osmanlı hükûmeti, Fransa, İngiltere,
İtalya ve Amerikaya birer nota vermişti

- 43 -

(Baştaftı 1. inci de)
yerde kadimi milletdaşlarından kendisinin anlara ibraz eylemiş olduğu hissiyatı âlicenabaneye muvafık bir muamele göremekte olmasındır. Türk kavmi ce bir ve şiddetin ve adle karşı mu vafakatile mübareze eylediği k e n d i kanununa mun - kad bulunan milletlerin indle- rinde aziz olan hissiyatına riayet ettiği halde takriben iki a- surdanberi muhtariyetin zail ol- duğu mahallerde bütün müesse- satının, emlâkinin, camilerin, mekteblerinin hâs mevcudiyeti mileliyesinin nâbud olduğunu görmektedir. Memaliki Osmani- yenin her tarafından gönderi- len bir çok telgrafnameler fik- rimi teyid ediyor. Binaenaleyh milleti Osmaniye hakkında ta- rihinin en müsaid bir devresini değil belki heyeti umumiyesini nazarı dikkate alarak bir hü- kûm vermek daha doğru olur.

İzmir vilâyeti yüzde seksen üç nisbetinde haizi ekseriyet o- lan ve dince, fikirce, gayei a- mâlca ve âdetce orada yaşıyan ekalliyetten büsbütün farklı bu- lunan Türk halkını havi ve esa- sen bir Türk beldesi olduğu için burada Türk milletinin hukuku- nu nazarı itibare almamak pek müşkül olduğu kadar kaidei a- dil ve nasfete de muvafık de- ğildir. Binaenaleyh ne hükûmet ne de milleti Osmaniye, en mühim şehirlerimizden birinin işgali- nin kat'î bir mahiyeti haiz olma- sını bir an için bile olsa tasav- vur edemez. Hükûmet seniyei dyveli muazzamayı itilâfiye hakkındaki hissiyatı riayetkâri- si iktizasınca düveli müşarûni leyhin arzuları karşısında ser- fûru eyler ve fakat bu kararı hukukumuzdan feragat mânası nı asla tazammun etmez. Beya-

ni hali arzı me'asiri ihtiramkâ- riye vesile ittihaz kılındı.

Şöyle vahim ve elim bir hal karşısında heyeti vükelâ Mayı- sını on altıncı günü istifasını utbei hümayuna arzetti ve fakat memlekette husule gelen bu- ran amik ve azim sebeble Ma- yısın on sekizinci günü tekrar hizmeti hükûmeti deruhte etme- ği bir vazifei vatanperverane addederék inayeti sübhaneye is- tinad ve milleti Osmaniye'nin te- veccühüne itimad ile memuru devleti temşiyete tekrar müba- şeret edilmiş ve 22 Mayıs 1919 tarihile İngiltere, Fransa, Ame- rika ve İtalya fevkalâde komi- serlerine tercemesi berveçhizir nota tebliğ olunmuştur:

Hariciye Nezareti celilesinden 23 Mayıs sene 1919 tarihli Fran- sa, İngiltere, İtalya ve Ameri- ka fevkalâde komiserlerine ir- sal olunan 114 numaralı müm- za notanın tercemesidir:

İzmirin hini işgalinde serze- dei zuhur olan vekayi hunriza- neden bâhis olarak gehri mez- kûrdaki on yedinci fırka kuman- dan tarafından vârid olan tel- grafnamenin hulâsasını lütfen tarafı âlilerine irsal ile kesbi fahreylerim:

Misli namesbuk olan işgali şiddetlâraneden bihak kadın ve gocuktan mürekkeb olan bir hal kın müsellaş eşhas tarafından şen'i effale mâruz bırakılmala- rını tecvize kail olamaz. Maaha- za tatvili makale lüzum göster- miyecek derecede fecaatengiz olan telgrafnameyi zati asilâne- lerine tebliğ etmekle iktifa ede- rim. Bundan maada on yedinci fırka kumandanından bugün a- lınan diğer bir telgrafnamede Yunan kuvvei işgaliyesinin bil- cümle Osmanlı zabitanına aile- rile birlikte hezimet etmek üze- re hazır bulunmalarını bildirmiş olduğu tarafıma iş'ar kılınmış- tır. Harb etmemiş ve hattâ du- ğar oldukları tecavüzata muka- bele dahi eylemiş olmaları itiba- rile esiri harb telâkki edilemiye cek olan zabitan mumaileyhin esiri harb telâkki edilip edilme- dikleri zatiâllerinden suale ic- tisar ve binaenaleyh zabitanmı- za dahili memlekete doğru çe- kilmek, yahud sevhali osmani- yenin lâalettâyin diğer bir nokta- sında karaya çıkmak için müsa- ade edilmesi zammında vesatet buyrulmasını zatiâllerinden ri- ca ederim.

Dikkati âlilerini celbetmeği vazife addeylerim. İzmir hâdisa- tı homininden dolayı bihakın mü- teheyyic olan Trakya ehali is- lâmiyesi bir heyecanı azim için de buldukları cihetle havallî mezkûrede pek sayanı esef ne- tayic tevliid edebilecek olan ye- ni bir Yunan istilâsının men'i- ne salih çarelere âcilen tavassut edilmesini ve zaten kâfi derece- de endişenâk olan ehaliyi en ki- sa bir müddet zarfında teskin edebilmekliğim için bu babda ittihaz edilecek tedabirin tara- fıma bildirilmesini zatiâllerin- den insaniyet namına kemali ibram ile rica eylerim.

Rıza Tevfik anlatıyor

Biraz da ben konuşayım,

Şûrai Saltana tta Ferid paşanın izahatı
dinlendikten sorna müzakere başlamıştı

Gerek Trakyada ve gerek me-
maliki Osmaniyenin cihadı sai-
resinde Yunan asakiri tarafın-
dan vukua gelecek her gûna
harekâttan hâdisat olabilecek
netayıçten dolayı hükûmeti os-
maniye bir gûna mes'uliyet ka-

bul edemiyeceğinin şimdiden be-
yan ve ilâvesini vecibe addede-
rim.

Memaliki Osmaniyenin her ta-
rafından reffedilen azîm avazai
red ve itiraza binaen İzmir ya-
(Devamı Sa. 5. Sü. 1 de)

No 0718.502/11
Kütüphanesi Arşivi

TDV İSAM

15 Eylül 1918

Rıza Tevfik anlatıyor

“Biraz da Ben Konuşayım,,

Şûrai Saltanatta Ferid paşanın izahatı
dinlendikten sonra müzakere başlamıştı

— 44 —

(Baştarafı 1 incede)

yud memaliki osmaniyeenin da-
hilindeki diğer nekatın Yunan
asakiri tarafından işgali hakkın
daki itirazatı zatiyemi tekid va
zifemdir. İzmir hükümeti os-
maniye tarafından daima icrai
mütemmimemi osmaniyeeden ad-
dedileceği gibi gerek İzmirin
Trakyada ve gerek mahali sair-
rede Yunan asakirinin bulunma-
larına muhalefetten geri dura-
mayacağız. İzmir işgal eden Yu-
nan asakirinin bilâ tehhür ter-
hisini ve yerlerine malimemnu-
niye kabulüne amade bulundu-
ğumuz düveli muazzamai müt-
tefika asakirinin ikame edilme-
sini zatı devletlerinden kemali
chemmiyetle temenni ederim.
Beyanı hal arzı teessür ihtira-
matkâriye zerla ittihaz kılndı.

Bu notanın itasile beraber bi-
lâ ifatei vakit Pariste sulh kon-
feransı riyasetine telsiz telgraf
la müracaat ederek bervechiâti
teklifatı arzettim:

Memaliki garbiyenin maks-
matı mukaddeseye, hukuk hilâ-
fına, velhasıl bütün âlemi Islâ-
miyete taallûku sıhetile bu hat-
tenin tâyini mukadderatı Paris
sulh konferansının dairei salâ-
hiyetinden haric olduğu itika-
dındayım. Yalnız Arabistan hu-
dudundan Karadenize kadar
mümted olan bütün Anadolu kı-
tasile Rumelide tabiatın etrafı-
nı Balkanlarla tahdid ettiği
Trakya kıtası Edirne şehri da-
hil olduğu halde zatı akdesi hü-
mayunun doğrudan doğruya hâ
kimiyetleri altında kalmalıdır.

Bugün Türk milletinde revnü
ma olan galeyân efkârı teskin
eylemek ve her türlü ihtimalâ-
tın önüne geçebilmek için Yu-
nan kıtaatının İzmir ve mülha-
katını tahliye edeceğine dair
Paris konferansı namına burda
derhal beyanatta bulunmak,
Avrupada hududunu tâyin ey-
lediğim Trakya kıtasının ve bü-
tün Anadolu hattesinin yalnız
Ermenistanda vâsi muhtariyeti
idare kabul edilmek şartile Dev-
leti Osmaniyeye bırakılacağıının
Paris konferansı kararile müsâ-

tebahhurda bulunan efkârı Os-
maniyeenin teskinine medar ola
bilir.

Bu telgrafla nihayet bulan
tafsilât, vaziyeti hazıramızı tâ-
yin ediyor.

Paşa efendiler, beyefendiler
hazeratı!

Milleti Osmanîye altı asırdan
beri devri istilâsında ve hattâ
haliinhitatında iras eylediği ha-
yatla mileli muazzame meya-
nında mevkii mahsusunu muha-
faza etmişti. Ve fakat ahiren
bütün âlemi hercü merc eden
muharebei umumiyede bazısile
dört asırdanberi, bazılarile de
yüz yirmi senedenberi beynel-
millel misli nâmesbuk bir mu-
habbet ve müveddeti samimiye
ile merbut bulunduğumuz ve
1855 ve 1878 müzaheretlerine
mazhariyetle ebediyen minnet-
darı bulunduğumuz iki milleti
muazzamei garbiye tarafından
bulunmak lâzım gelirken yine
ve gavamızı lâyenfehim bir tak-
dir bizi onlara muhalif bir mev-
zie koydu. Bu iki muazzam ve
necib millet pek kadim muna-
sebatı haseneyi feramus etmi-
yerek müttefikleriyle beraber bi-
ze yeniden dost musafatını uza-
tırsa şimdiye kadar sahaî harb
ve nümada gösterdiğimiz kud-
ret ve kuvveti badema onların
cenahı müveddetinde ilim ve
marifet ve medeniyetin terak-
kisine hasrederek istikbalimiz-
den emin oluruz.

MÜZAKERATIN DEVAAMI

Ahmed Rıza Bey — Bu mec-
lisi küşad buyurduklarından do-
layı zatı hazreti padişahiye arzı
şükran ve muhammedet eyle-
rim. Bugün milletin âmali sarih
bir surette tecelli ediyor. Zatı
şahâne hattı hümayunlarında,
nefsi hümayunlarınca bütün fe-
dakârlığa amade olduklarını be-
yan buyuruyorlar. Millet de bu
fikirdedir. Fakat bu fedakârlık
bir şekilde cereyan edecektir.

(Devamı var)

Rıza Tevfik anlatıyor

Biraz da ben konuşayım,

Sıra müzakerata gelince Ayan reisi Mustafa Asım ef; söz söylemek hakkına malik Şûrayı Saltanat âzasını konuşmağa davet etmişti

Bu hususun iktisadî vesair cihati düşünülmüş müdür? Bugün kuvvet ancak milletin ittihad ve nefsindedir. Biz umumî bir kuvvet vakti istiyoruz. Hükûmet bu ciheti temin ederse mu-

zaffer olur.

Âmalı gerek hükûmet ve gerek meclisi milliyi kendisine zahir görmezse faide hasıl olmaz. Hükûmetce bu babda ne
(Devamı Sa. 5. Sü. 1 de)

No 272,502.13

Kütüphanesi Arşivi

TDV İSAM

Rıza Tevfik anlatıyor

“Biraz da Ben Konuşayım,”

Sıra müzakerata gelince Ayan reisi Mustafa Asım ef; söz söylemek hakkına malik Şûrayı Saltanat âzasını konuşmağa davet etmişti

— 45 —

(Başarılı 1 incide)

gibi şeyler düşünülmüştür? Bu cihetler tavazzuh etmeyince burada söz söylemek muvafık olmaz zannediyorum.

Sadrâzam Paşa — Beyefendi hazretlerinin fikirlerinden müstefid olduk. Fakat elde mevcut program bu izahatı itaya mânidir. Heride inşallah Ayan mec lisi açılır ve orada istizah yapılır.

Ahmed Rıza bey — Sözlerim suitefehhüm hasıl etmesin. Maksadım istizah değildir. Tennevür meselesidir. Cevap verilmediği takdirde bir şey diyemem.

Ayan reisi Mustafa Asım efendi — Söz almak hakkına malik zevattan hangisi söz söylemek istiyorsa evvelâ söylesinler. Bunu rica edeceğim. Ahmed Rıza beyefendi evvelce hazırlanmışlar, söylediler, fakat bazı zevat tenvir edilmedikçe söz söylemek isterler. Onun için bendeniz de sözümlü âtiye bırakıyorum. (Sıra muhafaza olunsun sadaları).

Refik bey — Sıra muhafaza olunur mu? Yani hak kekâmları sâkit oluyor.

Müşir Fuad paşa — Sadrâzam paşa muharebenin bidayetindenberi cereyan eden ahvalın tarihçesini beyan buyurdular. Beyanı mütalea için heyeti icraiyenin ne dereceye kadar

muvaffak olduklarını bilmek lâzımdır. Yoksa zekâ ve kıyas- set iktidarlarına eminiz. Bir dereceye kadar bu familya aramız da olduğu gibi izahat verilerse pek muvafık olur. Evvelâ bu kadarla iktifa ederim.

Ayandan Rıza paşa — Ben istinkâf ediyorum.

Bohor efendi — Bendeniz bu izahata karşı beyanı mütaleadan âcizim. Vaziyeti hazıranın tedkiki için mes'elenin bir komisyona havalesini teklif ederim.

Said bey — Programda vaziyeti hazıradan bahis vardır. Nihayetinde de heyeti vükelâ cevab vermeyecekler diyor, ceraid hâvadislerinde İstanbul hakkında da günâgün hâvadis terressu' ediyor. Ne de gazetelerde İtalya kuvvei isgaliye kuman danımın bir mülâkâtı var? Men-teşenin hükümeti seniye ile olan mukavele mucibince isgal edildiği söyleniyor. Hükümet bunu tektiz ediyor. Fakat yine isgal devam ediyor. Kuşadası kezalik isgal ediyor. Fakat beyanati devletlerinde bundan bahis yok. Amiral Kalkurup tarafından verilen notada yalnız kısmen İzmirin isgal edileceğinden bahsediliyor. Halbuki Nif, Menemen isgal edilmiş ve hattâ Manisa bile isgal edilmekte bulunmuştur. Yunan kuvvei isgaliyesi notadan hariç olarak mı isgalde devam ediyor. Tabii tarafı hükümetten Paris sulh kongresine müracaat edilmiştir.

Fakat beyanati devletlerinde bundan da bahis göremedim. Tarafı fehanelerinden vâki olan müracaata cevab gelmiş midir? Gelmemiş ise vaziyet tavazzuh etmemiştir. Gelmiş ise tavazzuh etmiştir. Bu meyanda bizi tenvir buyursanız pek münasib olur. İtalya ve Yunanistan bugün isgale devam ediyor. Yunan hükümeti beyanatında İtalya ile ittifaq ettik birlikte isgal ediyoruz, İtalyan teb'asına fazla hürmet ettik diyor. Biz elyevm Yunan hükümetile halî harbde değiliz. Yalnız münasebatı siya siyemiz münkati' olmuştur. Fİ-len harbe girmediğimiz bir hükümete bir (manda - vekâlet) bir muntaka verilebilir mi? Bunlar teemülü icabeden mesaildir. Bu hususta izahat itâ buyurlursa tenevvür ederiz. Bahu-sus bu içtima' bir defaya mı mahsustur, yoksa tekerrür edecek mi? Vükelâ canibinden izahat itâ buyurulursa daha müfid olur. Bize malûmatı kat'î olmalıdır ki son çare olarak neye tevessül edeceğimizi bilelim. Yoksa bugünkü vaziyetin ne olduğunu bilmiyoruz.

(Devamı var)

27350214

17 Eylül 1948

Rıza Tevfik anlatıyor

“Biraz da Ben Konuşayım,,

Bugün milleti temsil edecek mebusan
yok ve intihab da kabil değildir

— 46 —

Galib Kemali bey — Vaziye-
tin ne kadar vâhim olduğunu
sevgili padişahımızdan en fakir
köylüye kadar bilmiyen yok-
tur. Meclisimiz de buna çaresiz
olmak için teşekkül etmiştir.

Buna karşı ne yapılacaksa
burada verilecek karar lâzım-
dır. Avrupa devletleri bizi bu
harbe girdiğimizden dolayı af-
fetmiyorlar. Fakat memleketi
bu badireye sevkeden üç beş
derbelerin meş'um bir siyaseti-
dir. Bundan altı asırlık şanlı ta-
rihe malik olan Türk milleti
münezzehdir. Harb esnasında ce-
reyan eden cinayetden de mü-
nezzehdir. Beşeriyeti hazıra bu-
na sebebiyet veren eşhası teczi-
ye edecektir.

(350) bin müslüman
katledildiği halde bugün adalet
namına dünyayı kuran devlet-
ler o vakit sükût ettiler. Vaziye-
ti hazıra milletimizi mütereddi
bir kavim halinde müslümanlığı
da medeniyeti hazırayı idareden
âciz bir şekilde gösteriyor. Biz
en kuvvetli zamanlarımızda kim
seye karşı reva görmediğimiz
cebir ve şiddeti yirminci asırda
gösteremedik.

Bizim bugünkü halimiz İngil-
tere ile Almanya arasında müte-
zad menafi neticesidir. Vaziye-
ti hazıramız gayet mühliktir.
Bugün memleketimiz maazallah
mahvolmak raddesindedir. Dül-
veli muazzama şarkta selâhın
takarruruna bizden daha ziya-
de alâkadardır.

Fakat en büyük bir İslâm
hükümeti olduğundan devleti
aliyenin atisi ve mevcudiyetle
alâkadardır. Fransa ve İtalya-
da bazı menabii sınaie ve tica-
riye itibarile mukadderatımızda
alâkadardır. Amerikada serveti
azimesile alâkadardır. Bugün
Avrupaya Türk milletinin kabi-
liyeti medeniyesi olduğunu an-
latmalıdır. Fakat yalnız desti
muavenete muhtaç olduğu da
bildirilmelidir. Bugün milletimi-
zin maruz kaldığı hal o kadar
esefengizdir ki dünyada buna
rıza gösterecek bir tek vicdan
tasavvur olunamaz. Sulhü âlem
için harb ettiklerini ilân eden

düveli muazzama Türk milleti-
nin sineleri açık olduğu halde
yalnız yaşamak hakkını alabil-
mek için top, tüfek, kurşunlara
göğüs gerdiklerini görürlerse
her halde hakkımızda himayekâ-
rane davranırlar. Yalnız kema-
li itimadla kendilerin ieb lâğ et-
melidir ki desti muaveneti bize
uzatsınlar.

Bugün bolşevikleri bile sulh
konferansına kabul eden düveli
muazzamanın altı yüz senelik
şanlı bir tarihe malik olan Türk
milleti namına kimseyi dâvet et-
memesini kemali teessürle arze-
derim.

Bugün sevgili İzmirimiz de
temevvüc eden bayrak sahibi
devletin, hükümet ve milletimi-
ze bu haksızlığından dolayı tar-
ziye vermesini teklif ederim Ce-
nabı Hak padişahımıza afiyet
ve memleketimize selâmet ihsan
buyursun.

Faik bey — İzahat kâfidir.
Sözümden sarfı nazar ediyorum.

Âkil Muhtar bey — Bir kaç
gün zarfında efradı milletten
müteşekkil bir Şûrâyı Milli teş-
kilini teklif ederim. Hükümetin
de makamını ahare terketmesi-
ni teklif ediyorum.

Salâhaddin bey (Hukuk Fa-
kültesi) — Vaziyetin bütün sa-
fahatı vehametini Darülfünun
heyeti muallimesi tedkik etti.
Bugün millet ve padişah hükü-
met yekdiğerine kaviyen mer-
but olmalıdır.

(Devamı var)

278.502.15

278.502.15

18 Eylül 1948

Rıza Tevfik anlatıyor

“Biraz da Ben Konuşayım,”

Vilson prensiplerinin 12 inci maddesi
sırf bize aittir. Bu madde muhteviyatının
tatbikine kemali faaliyetle çalışmak icabeder.

- 47 -

Bugün milleti temsil edecek mebusan yok ve intihab da kabil değildir. Bunun için bu Şûrâyı Saltanatın ve muhtelif vilâyattan gelen milli kongre âzalarından mürekkebe bir Şûrâyı fevkalâdeyi milliyeye kalbi kabil - dir. Hükümet âzasının emniyeti âmmeğe mazhar olması lâzım gelir. Sadrazam paşa ile pek çok zevatin bu seraiti haiz olduğunu teslim ediyorum.

Kuvvayı müsellehamız yok, Kuvvayı Milliyenin ecanib nazarında pek büyük ehemmiyeti vardır. Millet efkârında teşebbüs var. Bir tarafta İngiliz diğer tarafta Fransız ve diğer tarafta Amerika himayesi talep ediliyor. Bunda ise menfaati siyasiye mutasavver değildir. Millet in âmâli bir noktadan temerküz ederse menfaati siyasiye hasıl olur.

Bunun karşısında düveli muazzama düşünmeğe mecbur olurlar. Hulâsai teklifim, şu ur: Şûrâyı saltanat idarî unsur ları içinden çıkarmak ve milli unsurları almak suretile derhal bir Şûrâyı Milli haline ifrağ edilebilir. Bunu teklif ediyorum.

Celâleddin bey — Altı yüz se nedenberi ecdadımızın kanlarıyla muhammer topraklarımız bugün tahtı tehlikede değil hali helâktadır. Ölmesini bilmiyen bir millet yaşamağa lâyık değildir. Bizler ise yaşamağa lâyıkız. Çünkü ölmesini biliriz. Çanakkale buna şahiddir. Bugünlerde İzmir hâdisesi keza.

Hayata karşı azim ve metanetten düveli itilâfiye her halde nasihat alırlar. Bunun için evvelâ kendisini gösterecek bir hale ifrağ edilmeli. O da burada milletin mümessillerini görmekle kabilir. Binaenaleyh Darülfünun mümessillerinden Salâhaddin beyin teklifine Baro da iştirâk ediyor bu suretle toplanacak Şûrâyı milletin kararı muta olur. Bu suretle biz de teklif ediyoruz.

Rauf Ahmed bey — Bendeni-

zin söyleyeceğim sözler sırf Vilson prensiplerine aittir. Vilson prensiplerinin 12 inci maddesi sırf bize aittir. Bu madde muhteviyatının tatbikine kemali faaliyetle çalışmak icabeder. İstiklâl milli müdafaa edilmelidir. Kabil olmadığı takdirde (manda) usulünü kabul etmelidir. Amerika (mandasını) kabul edelim ve buna teşebbüs edelim kabul etmediği takdirde Avrupa düveli muazzamasından İngilterenin (mandasını) kabul etmelidir.

Yusuf Ziya bey — bu mesele burada mevzu bahis olamaz. Bu hükümetin vazifesidir.

Darülhulâfe müderrislerinden Hamdi efendi — Ben sarfı nazır ediyorum.

Hamid bey — Türklerin ekseriyet teşkil ettiği yerlerde (manda) kabul edilemez.

Hilâfetin Kureşîlere aid olduğu Avrupadan bildiriliyor. Halbuki hilâfet ne cebren alınır ve ne de cebren verilir. Bu mesele sulh kongresinde müzakere edilemez. Bizim Vilson prensiplerinden ayrılmamış icab ediyor.

Hükümetin telsiz telgrafla verdiği notalarla bunun arasını tezad görüyorum. Nota âzası masrafının kudemayı memurini hariciyeden mürekkebe bir komisyon tarafından ihzarını teklif ediyorum. Rüfeka tarafından teklif edilen Şûrâyı milletin âcilen iğtimamı teklif ediyoruz.

Millî kongreden Hüsnü bey — Efradı beş on kişiden ibaret olan bir kabinenin âzası ne kadar yüksekte olursa olsun memleketi kurtaracağına itimadımız yoktur. Vilâyattan gelen telgraflar da bunu müeyyedir. Kabine vahdeti milliyeye müsaade etmiyor. Fırkacılıktan ayrılmıyor fikri vardır. İhtimal bu da grev değildir. Tedrici bir halde tam olmak için teşekkül edecek bir encümine havalei keyfiyet edilmelidir.

Hürriyet ve İtilâf namına Sadık bey — Beyanatım muharrerdir. Abidin Daver bey okuyacak (okur) vuku bulan ve vuku bulacak olan işgale mukabele edelim mi? Buna takatımız var mı? Millet, hükümet, padişah yekdiğerine merbut harîçte bulunan kardeşlerimiz de makamı hilâfeti vereni hiç bir zaman unutmuyorlar. İngiltere himayesini teklif ederim.

Fakat son zamanlarda ne kadar tasallutlar oldu. Fakat bu parlak şeylere aldanmamışım. 328 de Babâlide yine böyle bir meclis oldu. Onun neticesi olarak Diyarbakıra nefyedildim. Fakat ne yapacak işek yapalım. Eğer yapılacak bir şey yoksa ölelim.

Hürşid paşa — Bu meseleler program haricindedir.

(Devamı var)

273.502.16

273.502.16